

วิชาสื่อและของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย (ECI2305)

นักการศึกษา ยอมรับแล้วว่า สื่อและของเล่นมีความสำคัญในการเรียนรู้ของเด็ก และเด็กก็เรียนรู้จากสื่อ โดยการดู การจับต้อง การลูบคลำ นั่นคือ เด็กเรียนรู้ด้านประสาทสัมผัสทั้งห้า หากเราปล่อยให้เด็กได้เรียนรู้เอง หาสื่อเอง บางครั้งก็อาจเป็นอันตรายต่อเด็กได้ เช่น การลอง ลูบคลำความคมของมีดหรือกรรไกร เป็นต้น นอกจากอันตรายต่อตัวเด็กแล้ว บางครั้งก็ใช้เวลามากกว่าจะพบเหตุผล การที่พ่อแม่หรือผู้ดูแลเด็กช่วยจัดหาจัดเตรียมสื่อและของเล่นให้เด็กได้มี โอกาสดู จับต้อง ลูบคลำ โดยให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า จะทำให้เด็กปลอดภัยและเรียนรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น

สื่อและของเล่น เป็นตัวกลางกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด การเรียนรู้ของเด็กวัยเตาะแตะ จำเป็นต้องผ่านการลงมือปฏิบัติจริง หรือเกิดจากการค้นพบด้วยตนเองเป็นประสบการณ์ตรง ซึ่งเด็กจะเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือมองเห็น จับต้องได้ไปสู่สิ่งที่เป็นนามธรรมเมื่อเข้าสู่อายุที่สูงขึ้น การเรียนรู้ของเด็กวัยนี้จึงขึ้นอยู่กับของจริงที่เด็กได้พบเห็น

สื่อการสอน หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่เป็นตัวกลางนำความรู้และประสบการณ์จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียนและทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นตรงตามจุดมุ่งหมายที่ได้วางไว้

สื่อการเรียนรู้ หมายถึง ตัวกลางที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้นเมื่อได้ลงมือใช้หรือได้ลงมือกระทำ

สื่อสำหรับเด็กปฐมวัย หมายถึง วัสดุที่เด็กนำมาเล่นแล้วได้รับความสุข ได้ผ่อนคลาย ได้เรียนรู้ เป็นตัวกลางที่ทำให้เด็กเกิดความรู้จากการได้สัมผัส ได้ลงมือปฏิบัติช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง

สื่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1. เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวสาระความรู้จากครูสู่เด็ก
2. เป็นสิ่งที่ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง
3. เป็นสิ่งที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์
4. เป็นสิ่งที่ทำให้เด็กเข้าใจเรื่องยาก ๆ ด้วยความง่ายดาย
5. เป็นสิ่งที่ทำให้เด็กเกิดการค้นพบความรู้ด้วยตนเอง

1. ความหมายของ ของเล่น สำหรับเด็กปฐมวัย

ของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เด็กนำมาใช้ในการเล่น ทั้งสิ่งมีชีวิต สิ่งของ ของจริง ของที่ผลิตขึ้นมาโดยเฉพาะ เพื่อการเรียนรู้ชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ที่มีความสุข สนุกสนาน และเพลิดเพลินของเด็กปฐมวัย

2. ความสำคัญของ ของเล่น สำหรับเด็กปฐมวัย

2.1 ของเล่นเป็นสื่อที่มีโครงสร้างทางกายภาพ จึงมีความสำคัญที่ทำให้เด็กสามารถเล่นได้ เนื่องจากเด็กปฐมวัยต้องการของเล่น เพื่อให้เด็กได้มอง ฟัง ดม ชิม หรือสัมผัส จัดกระทำ อย่างใด อย่างหนึ่ง หรือผ่านทุกประสาทสัมผัส จึงจะนำไปสู่การเล่นเพื่อการพัฒนาและการเรียนรู้ได้

2.2 ของเล่นเป็นสภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อรูปแบบและเนื้อหาในการเล่น เนื่องจากลักษณะของของเล่นและการเล่นมักจะเป็นไปในทางเดียวกัน

2.3 ของเล่นที่เหมาะสมมีความสำคัญในการช่วยส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ เนื่องจากของเล่นเป็นสื่ออุปกรณ์ที่เสริมสร้างพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

ประเภทของของเล่น สามารถจำแนกได้อย่างหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การจำแนกตามพัฒนาการที่ได้รับจากของเล่นนั้น ๆ ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การจำแนกตามที่มา ได้แก่ ของเล่นลอกเลียนแบบจากตัวมนุษย์ ตัวสัตว์ และสิ่งแวดล้อม ของเล่นที่ประดิษฐ์ขึ้นตามจินตนาการ การจำแนกตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ ของเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน และของเล่นเพื่อการศึกษา การจำแนกตามทฤษฎีทางสติปัญญาของพือาเจท์ ได้แก่ ของเล่นประเภทที่เด็กเล่นเพื่อการรับรู้ ของเล่นประเภทที่เด็กใช้ความคิดแก้ปัญหา ของเล่นประเภทที่เด็กลงมือกระทำด้วยการใช้ความคิด ของเล่นประเภทเลียนแบบและแสดงออกด้วยวิธีการแสดงบทบาทสมมติ ของเล่นประเภทพัฒนาภาษาการจำแนกตามภูมิภาคโลก ได้แก่ ของเล่นในแถบประเทศตะวันตก ของเล่นในแถบประเทศตะวันออก การจำแนกตามสื่อที่ใช้เล่นเพื่อการดำเนินชีวิตกับสื่อที่เล่นไปสู่วัตถุประสงค์เฉพาะ การจำแนกตามวัสดุที่ใช้ (ฉวีวรรณ จึงเจริญ 2528, พชร ผลโยธิน 2554: 3-25-3-40, Johnson, Christie, and Wardle, 2005: 229-245) ซึ่งสามารถสังเคราะห์ ได้เป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ 1) ประเภทของของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยจำแนกตามลักษณะโครงสร้าง และ 2) ประเภทของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยจำแนกตามรูปแบบของเล่น

1.1 ประเภทของของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยจำแนกตามลักษณะโครงสร้าง ประเภทของของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยสามารถจำแนกตามลักษณะโครงสร้างของสื่อของเล่นหรือการพิจารณาด้านความยืดหยุ่น ความตายตัวของโครงสร้างของของเล่น จำแนกได้เป็น 3 หัวข้อย่อย ได้แก่ 1) ของเล่นปลายเปิด 2) ของเล่นปลายปิด และ 3) ของเล่นกึ่งปลายเปิดและปลายปิด

1.1.1 ของเล่นปลายเปิด มีลักษณะเป็นสื่อที่ไม่มีโครงสร้าง ไม่ตายตัว ไม่สำเร็จรูป มีความยืดหยุ่น เด็กสามารถใช้จินตนาการแปรเปลี่ยนสิ่งของเป็นสิ่งอื่น แปรเปลี่ยนวิธีการและเนื้อหาในการเล่นได้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับพัฒนาการ วุฒิภาวะ และประสบการณ์ของเด็กแต่ละคน ส่วนใหญ่พบในสื่อธรรมชาติ เช่น การเล่นดิน เล่นทราย เล่นน้ำ ฟ้า แสงไม้ เมล็ดพืช เป็นต้น แต่แตกต่างจากสื่อธรรมชาติที่ผ่านขั้นตอนการผลิต อาจจะทำให้มีโครงสร้างที่เฉพาะเจาะจง ลักษณะปลายเปิดของสื่อของเล่นจะเปลี่ยนไป เช่น ปืนไม้ ฝ้ายนำมาตัดเป็นชุดพยาบาล ชุดทหาร เป็นต้น

1.1.2 ของเล่นปลายปิด มีลักษณะเป็นสื่อที่มีโครงสร้างตายตัว สำเร็จรูป ไม่ยืดหยุ่น วิธีการเล่นค่อนข้างจำกัด ของเล่นบางอย่างมีคำตอบหรือวิธีการที่ถูกต้องเพียงอย่างเดียวจึงจะสามารถเล่นของเล่นนั้นได้ ของเล่นบางอย่างจำกัดวิธีการที่ต้องกระทำให้เหมือนต้นแบบ เช่น ของเล่นของมอนเตสซอรี ภาพตัดต่อ นอกจากนี้ยังรวมถึงของจำลองที่เหมือนจริง เช่น เครื่องบิน เตารีด ขวดนม จะพบว่าของเล่นเหล่านี้ให้ภาพที่สำเร็จรูป ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่เด็กจะใช้เล่นเป็นสื่ออื่นได้ แตกต่างจากการนำแท่งไม้มาเล่นเป็นเครื่องบินแล้วอีกสักพักหรือในวันรุ่งขึ้นแท่งไม้นั้นอาจเปลี่ยนเป็นเตารีด รถไฟ ขวดนม หรือสิ่งอื่น ๆ ขึ้นกับเด็ก

1.2.1 ของเล่นที่เป็นของจริงและของธรรมชาติ เป็นประเภทของของเล่นที่มี

ความสำคัญมาอย่างหนึ่งเนื่องจากหาได้ง่ายในวิถีชีวิต สามารถบูรณาการการเล่นและการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ส่วนใหญ่เป็นของเล่นที่มีลักษณะเป็นสื่อปลายเปิด ไม่มีโครงสร้างที่ตายตัว ตัวอย่างของเล่นที่เป็นของจริงและของธรรมชาติมีความหลากหลาย สามารถจำแนกได้เป็น 5 ประเภทย่อย ได้แก่ 1) ตัวเด็กและบุคคลแวดล้อม 2) สิ่งมีชีวิตที่แวดล้อม 3) ธรรมชาติที่แวดล้อม 4) อุปกรณ์ศิลปะและหัตถกรรม และ 5) สิ่งของเครื่องใช้รอบตัว

1) ของเล่นประเภทตัวเด็กและบุคคลแวดล้อม เช่น ปาก มือ ลิ้นของตัวเอง พ่อแม่
ผู้เลี้ยงดู ญาติพี่น้อง เพื่อน ครู บุคคลในชุมชน เป็นต้น

2) ของเล่นประเภทสิ่งมีชีวิตที่แวดล้อม เช่น สัตว์เลี้ยง นก มด ผีเสื้อ เป็นต้น

3) ของเล่นประเภทธรรมชาติที่แวดล้อม เช่น ต้นไม้ พื้นดิน ก้อนเมฆ แสงเงา ดิน ทราย น้ำ เมล็ดพืช ลูกยาง เปลือกหอย ท่อนไม้ ก้านมะละกอกับฟองสบู่ ทางมะพร้าว ใบตอง เป็นต้น ผ้าแบบต่าง ๆ โคมพรม เป็นต้น

4) ของเล่นประเภทอุปกรณ์ศิลปะและหัตถกรรม เช่น สีประเภทต่าง ๆ แป้งโดว์ ขี้ผึ้งสำหรับปั้น

5) ของเล่นประเภทสิ่งของเครื่องใช้รอบตัว ที่เหมาะสมและปลอดภัยกับเด็กแต่ละวัย เช่น จาน ช้อน ไม้กวาด โตะ แก้ว อี เพอร์นิเจอร์ กระจกส่อง อุปกรณ์ล้างรถ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น เช่น ที่ขุด ที่ตัก ที่ร่อน ของลอยน้ำ แปรง ฟัน ถังวนคลิ้ง กรรไกร ด้าย เข็ม เข็มเย็บผ้า เป็นต้น

1.2.2 ของเล่นจำลอง เป็นการเลียนแบบคน สัตว์ วัตถุสิ่งของที่มีขนาดใหญ่ โดย การย่อส่วนหรืออาจจะเป็นการจำลองในลักษณะเท่าขนาดจริงก็ได้ สามารถผลิตได้จากวัสดุที่หลากหลาย เช่น ผ้า ไม้ โพลีเมอร์ พลาสติก ยาง ไม้ เหล็ก ของเล่นจำลองจะมีรูปแบบมากมายไม่รู้จบ เนื่องจากไม่ว่ามนุษย์มีสิ่งของใดที่ แวดล้อมในชีวิตประจำวันการทำงาน หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ ก็สามารถผลิตขึ้นมาเป็นของเล่นจำลองได้

ของเล่นจำลองสามารถจำแนกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ 6 ประเภท คือ 1) ของเล่นจำลองสิ่งมีชีวิต 2) ของเล่นจำลองยานพาหนะและการคมนาคม 3) ของเล่นจำลองบทบาทสมมติ 4) ของเล่นจำลองเครื่องดนตรี 5) ของเล่นจำลองเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ และ 6) ของเล่นประกอบการเล่นเกม การละเล่น กีฬา และการพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่ ดังนี้

1) ของเล่นจำลองสิ่งมีชีวิต เช่น ตุ๊กตาคคน ตุ๊กตาสัตว์ชนิดต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงสิ่งมีชีวิตในจินตนาการ เช่น นางฟ้า แม่มด ยอดมนุษย์ ไดโนเสาร์ เป็นต้น ของเล่นที่มีกลไกตามภูมิปัญญาไทย เช่น ไก่จิก หนูวิ่ง คนโหนบาร์ เป็นต้น

2) ของเล่นจำลองยานพาหนะและการคมนาคม เช่น รถประเภทต่างๆ เครื่องบิน รถไฟ เรือ รวมไปถึงอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น ถนน สัญญาณไฟ ป้ายจราจร เป็นต้น

3) ของเล่นจำลองบทบาทสมมติ เช่น ของเล่นจำลองบ้าน เครื่องเรือน เครื่องครัว เครื่องใช้ในบ้าน และเครื่องมือต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น บ้านจำลองแบบต่าง ๆ ตุ๊กเตียง โต๊ะ ถ้วย ชาม กระทะ หม้อ เตาไรต์ ตุ๊กเตียง เสื้อผ้า บัตรคนน้ำ ขวาน เข็มฉีดยา หมวกตำรวจ เป็นต้น

4) ของเล่นจำลองเครื่องดนตรี ซึ่งมีทั้งเครื่องดีด สี ดี เป่า เช่น กรับ ระนาด ลูกแซค กลอง ชลุ่มเสียงนก กีตาร์ เป็นต้น ซึ่งรวมไปถึงของเล่นที่ทำให้เกิดเสียง เช่น กุ๊งกิ้ง ป้องแป้ง จักจั่น กลองดนตรี เป็นต้น

5) ของเล่นจำลองเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ เช่น มีด ดาบ หอก ธนู ปืน เครื่องบินรบ เป็นต้น

6) ของเล่นประกอบการเล่นเกม การละเล่น กีฬา และการพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายชนิด ทั้งที่เป็นของดั้งเดิมและที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เช่น วาฬ ลูกบอล ลูกดอก ห่วง อุปกรณ์เล่นน้ำ บันไดงู ลูกเต๋า ลูกแก้ว ลูกข่าง ลูกดิ่ง ถังถั่ว เดินกะลา เชือกกระโดด ม้าก้านกล้วย กระแตเวียน ของเล่นสำหรับลากหรือจูงหรือเข็น เป็นต้น

1.2.3 ของเล่นทางการศึกษา มีขึ้นครั้งแรกโดย *เฟรเดอเบล* ในชื่อ “ของขวัญ” (*gifts*)

ตัวอย่างของเล่นทางการศึกษาของเฟรเดอเบล เช่น ลูกบอล บล็อกไม้ ลูกบาศก์ไม้ สี่เหลี่ยมผืนผ้าไม้ พีระมิดไม้ ลูกปัดสี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีของเล่นของมอนเตสซอรีที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ซึ่งจำแนกแยกย่อยเป็น 3 ประเภท ได้แก่ สื่อพัฒนาประสบการณ์ชีวิต เช่น ดิดกระดุม ร้อยเชือก ชุดทำความสะอาด สื่อพัฒนาประสาทสัมผัส เช่น ของเล่นฝึก จำแนกสีที่คล้ายคลึงกัน กล้องฝึกทักษะการรับรู้กลิ่น สื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการ เช่น แผ่นกระดาษทราย ตัวอักษร ลูกปัดนับเลข เป็นต้น

ของเล่นทางการศึกษามีวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงในการออกแบบของเล่นแต่ละชนิดเพื่อให้เด็กบรรลุจุดหมายที่ต้องการ ของเล่นทางการศึกษาสามารถจำแนกแยกย่อยได้หลากหลายประเภท เช่น ตัวต่อ แผ่นหรือการ์ด ตัวอักษร ห่วงหยอดแผ่นรูปทรงมีรูตรงกลางเรียงตามลำดับ กล้องมีรูรูปแบบต่างๆ สำหรับหยอดรูปทรง แผ่นบอร์ด มีหมุดตอกสำหรับร้อยยางยืดเป็นรูปร่างต่าง ๆ ของเล่นร้อยเชือกหรือร้อยกับเส้นลวด กล้องรูปทรงต่าง ๆ เรียงซ้อนกันตามลำดับขนาด แผ่นบอร์ดเจาะรูสำหรับร้อยเชือกขึ้นลงเป็นรูปร่างต่าง ๆ เป็นต้น

1.2.4 ของเล่นสร้าง เป็นของเล่นที่เด็กสามารถใช้สร้าง ออกแบบสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการเล่นได้ ได้แก่ บล็อกตัน ซึ่งทำจากไม้รูปทรงเรขาคณิตมีขนาดที่เป็นหน่วยมาตรฐาน บล็อกไม้รูปทรงอิสระจากธรรมชาติ บล็อกโต๊ะ หรือบล็อกที่มีขนาดเล็กสำหรับเล่นสร้างบนโต๊ะ เน้นการพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก ใช้พื้นที่และใช้เสียงในการเล่นน้อยกว่าบล็อกชนิดอื่น เช่น ตัวต่อ บล็อกตันขนาดเล็ก เป็นต้น

นอกจากนี้ ของเล่นสร้างยังมีบล็อกกลวงขนาดใหญ่ ซึ่งเด็กต้องใช้ทั้งสองมือในการถือจับ อาจจะทำจากไม้ ข้างในกลวง พลาสติก หรือกระดาษแข็ง เหมาะแก่การสร้างของเล่นบางอย่างที่มีโครงสร้างขนาดใหญ่ในการเล่นบทบาทสมมติ แต่ในบางแห่งอาจใช้ไม้ที่ทำได้ในชุมชนมาทำเป็นไม้ฉาก ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในการเล่นสร้างของเล่นที่มีโครงสร้างขนาดใหญ่ได้เช่นกัน รวมไปถึงสิ่งของที่ได้ใกล้ตัว เพอร์นิเจอร์ที่เคลื่อนย้ายได้ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ในบ้าน ในห้องเรียน ก็สามารถนำมาใช้ในการเล่นสร้างสิ่งต่าง ๆ ประกอบการเล่นบทบาทสมมติ เช่น นำเก้าอี้มาต่อเป็นรถไฟ ต่อเป็นรถตักหรือยานอวกาศ เป็นต้น

1.2.5 ของเล่นที่พัฒนาภาษา ช่วยให้เด็กเรียนรู้การใช้ภาษา รู้จักการเลือกใช้คำ เลือก

ประโยชน์ที่เหมาะสมตัวอย่างเช่น หนังสืออนุบาล หนังสือลอยน้ำ หนังสือภาพ หนังสือนิทาน หุ่นชนิดต่าง ๆ โรงละครหุ่น โต๊ะเล่นนิทาน รวมทั้งสื่ออื่น ๆ เช่น เพลง เกม เกมนิ้วมือ คำคล้องจอง ปริศนาคำทาย เป็นต้น

สรุปได้ว่า ของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยสามารถจำแนกประเภทได้หลากหลายขึ้นกับเกณฑ์ในการพิจารณา การจำแนกประเภทของของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยตามลักษณะโครงสร้าง ทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะพื้นฐานของของเล่นปลายเปิดหรือของเล่นที่ไม่มีโครงสร้างที่ตายตัว ของเล่นปลายปิดหรือของเล่นที่มีโครงสร้างตายตัว และของเล่น กึ่งปลายเปิดและปลายปิด เพื่อนำไปสู่การพิจารณาความเหมาะสมของการนำของเล่นมาใช้กับเด็กปฐมวัย อีกทั้งการจำแนกประเภทของของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยตามรูปแบบของเล่นได้แก่ ของเล่นที่เป็นของจริงและของธรรมชาติ ของเล่นจำลอง ของเล่นทางการศึกษา ของเล่นสร้าง และของเล่นที่พัฒนาภาษา เพื่อให้การพัฒนาเด็กผ่านการเล่นของเล่น มีความครอบคลุมมิติทุกด้านของรูปแบบการเล่นของเล่นของเด็กปฐมวัย
